

Гребінь Лілія Олегівна

Lilia Grebin

к.пед.н., старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Правове регулювання соціального захисту населення

Legal adjusting of social defence of population

Постановка проблеми. Наявність ефективної системи соціального захисту є показником високого рівня розвитку соціальної держави, поваги до прав та свобод людини і громадянина. В Україні на підтвердження прагнення побудувати соціальну державу проводяться реформи системи органів державної влади, економічного та соціального сектору. Основними завданнями таких реформ у соціальній сфері є забезпечення належного рівня та якості життя громадян, створення умов для підвищення соціальних стандартів та добробуту населення.

Одним із принципів правової держави є гарантування державою соціальних прав і свобод, які забезпечують людині гідний рівень життя та її соціальну захищеність. За своєю суттю ці права і свободи є, з одного боку, вимогами до держави, а з іншого – її обов'язками щодо підтримання життя особи та її соціальної захищеності. Соціальні питання, за їх невирішеності, є одним з небезпечних джерел, пов'язаних з національною безпекою, самим існуванням в майбутньому державних інститутів.

Відтак, у Концепції соціального забезпечення населення України закладено основи правової й нормативної баз соціального забезпечення, вироблено механізми забезпечення дотримання соціальних гарантій. Але Концепція перебуває в стадії початкової реалізації.

Говорячи про недосконалість законодавчого забезпечення права на соціальний захист, не маємо на увазі недостатню кількість законів.

Навпаки, існує занадто багато законів та підзаконних нормативно-правових актів, які нерідко суперечать один одному. Політика держави з питань соціального захисту формується, в першу чергу, на законодавчому рівні. За роки незалежності України прийнято значну кількість законів України, указів Президента та інших нормативно-правових актів із питань соціального захисту населення України. На сьогодні правовий простір у цій сфері регулюється більше ніж двомастами нормативно-правовими актами серед яких є закони України від 5 листопада 1991 р. "Про пенсійне забезпечення", від 1 березня 1991 р. "Про зайнятість населення", від 14 жовтня 1992 р. "Про охорону праці" (в редакції Закону від 21 листопада 2002 р.), від 9 липня 2003 р. "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", від 21 березня 1991 р. "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", від 22 жовтня 1993 р. "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", Закон "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", закони України від 5 жовтня 2000 р. "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", від 6 жовтня 2005 р. "Про реабілітацію інвалідів в Україні", від 13 січня 2005 р. "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", від 26 червня 1997 р. "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування"[5, С. 39–44].

Основним нормативно-правовим актом, що встановлює право громадян на соціальний захист, є Конституція України. У ній записано, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тим-часової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Зокрема, у статті 1 Конституції визначено, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, тобто організацією

суспільства, в якій втілюється принцип верховенства права та панування соціальної справедливості, держава через систему норм права виступає нормативним, формальним регулятором суспільних відносин. Здійснюючи таку діяльність, держава через систему своїх органів сприяє життєдіяльності як суспільства в цілому, так і кожної особи зокрема шляхом забезпечення основних прав і свобод людини, її соціальної захищеності. Термін “соціальна” підкреслює, що держава бере на себе піклування про матеріальний добробут громадян, забезпечує соціальну захищеність суспільних та індивідуальних інтересів [8].

Питання правового регулювання соціального захисту за національним та міжнародним правом в різні часи досліджувались такими вченими як: В.С. Андрєєв, В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, Ж.А. Горбачова, Д.О. Єрмоленко, Д.В. Журавльов, І.В. Захаров, Р.І. Іванова, М. Козюбра, А.М. Колодій, О.Є. Мачульська, С.М. Прилипко, П.М. Рабинович, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, С.В. Попов, О.В. Тищенко, Е.Г. Тучкова, Я.М. Фогель, О.Г. Чутчева, В.Ш. Шайхатдинов, І.В. Яковюк та ін.

Мета: сформулювати концептуальні засади правового регулювання соціального захисту в Україні.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають з приводу соціального захисту в Україні.

Предметом дослідження є сукупність норм, які регулюють соціальний захист в Україні, та практика їх застосування.

Під соціальним захистом необхідно розуміти комплекс заходів, які здійснюють державні органи в різних сферах діяльності, спрямований на забезпечення доступу кожного члена суспільства до соціальних благ, усунення соціальної нерівності та підтримку найбільш незахищених членів суспільства[7].

Соціальний захист має на меті поліпшення морального та матеріального забезпечення соціально вразливих верств населення,

подолання бідності та зниження міри розшарування суспільства.

Він включає такі напрями:

- 1) соціальне страхування;
- 2) соціальну допомогу;
- 3) державне пенсійне забезпечення;
- 4) недержавне пенсійне забезпечення [7].

Суть публічного адміністрування зазначеної сфери полягає в тому, що держава:

- а) дбає про соціальний захист своїх громадян;
- б) забороняє використання примусової праці;
- в) створює робочі місця;
- г) забезпечує підготовку кадрів;
- д) забезпечує нормальні умови праці, вільний вибір місця роботи, професії;
- е) матеріально підтримує своїх громадян;
- ж) гарантує захист від незаконного звільнення;
- з) забезпечує право на своєчасне одержання винагороди [7].

Одним із важливих напрямів державної політики у сфері соціального захисту населення є затвердження державних стандартів і державних соціальних гарантій, які встановлюються законами та іншими нормативно-правовими актами. До них належать встановлення:

- а) мінімальних розмірів оплати праці; доходів громадян; пенсійного забезпечення;
- б) визначення видів і розміру соціальних допомог;
- в) визначення розмірів соціальних виплат, що забезпечують рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум [7].

Серед нормативних актів соціального забезпечення важливе місце належить «Основам законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14 січня 1998 р., де сформульовані

основні принципи, форми і види соціального страхування працівників і членів їх, сімей.

У регулюванні пенсійних відносин важливу роль відіграє Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. Закон гарантує усім застрахованим особам право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Пенсійного та Накопичувального фондів шляхом надання пенсій.

У сфері пенсійного забезпечення діють також і інші закони – «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» від 9 квітня 1992 р., «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 1 червня 2000 р.

Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, регулюється Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 19 грудня 1991 року.

Відносини у сфері соціального страхування регулюються Законами України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18 січня 2001 року, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття від 2 березня 2000 року», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року.

Також джерелами права соціального забезпечення є Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 грудня 1995 р., «Про державні виплати сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 р., «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 р.

До підзаконних актів, що регулюють пенсійні й інші відносини з пенсійного забезпечення, належать постанови Кабінету Міністрів України. Це акти про періодичну зміну й встановлення нових розмірів пенсій, про затвердження Списків № 1 і № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, що надають право на пенсію за віком на пільгових умовах [6, С. 39– 44].

Право на соціальний захист та соціальне забезпечення визнані світовим співтовариством, що закріплено у міжнародних правових актах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Європейській соціальній хартії (1961 р.), Європейській хартії про основні соціальні права трудящих (1989 р.). Соціальні нормативи та принципи закріплені в Конвенціях Міжнародної організації праці. Питання соціального забезпечення регулюються 48-ю, 102-ю та 157-ю Конвенціями МОП. На жаль, вказані Конвенції не ратифіковані Україною, тому вони не мають обов'язкової сили для нашої країни [1, с. 201–205].

Висновки. Показником рівня життя в державі є соціальний стандарт, який можна визначити як мінімум соціальних благ, що надає соціальна держава кожному для задоволення його потреб з метою забезпечення гідного життя. Наразі існує проблема несформованості понятійного апарату щодо визначення поняття «соціальний стандарт» та системи соціальних стандартів в Україні. Має місце невідповідність вітчизняного стандарту у сфері соціального захисту загальноновизнаним соціальним еталонам в міжнародному співтоваристві. Також одним з головних недоліків національного законодавства є те, що на даний час, визнаючи право на соціальний захист, положення Конституції України гарантують його лише громадянам України, що суперечить загальноновизнаному міжнародному законодавству у сфері захисту прав людини та потребує

якнайшвидшого приведення у відповідність до загально визнаних стандартів.

Соціальний захист як функція соціальної держави являє собою один із провідних напрямків її розвитку, що виявляється у впровадженні соціальної політики, спрямованої на гарантування та реалізацію соціальних прав людини і громадянина шляхом створення гідних умов для життя, зменшення соціальної напруги в країні завдяки забезпеченню рівних можливостей для усіх людей, що мешкають на її території, пріоритетній розробці державою відповідних програм, концепцій щодо забезпечення прав і свобод людини, втілення їх в життя, постійному підвищенні соціального рівня життя її населення, активній підтримці громадських об'єднань, що реалізують в державі соціальну політику.

Соціальний захист як принцип соціальної держави представляє таку керівну основу її діяльності, яка пронизує практично всі державні заходи та засоби. Це виявляється в тому, щоб будь-який закон, будь-який нормативно-правовий акт, будь-який організаційний чи економічний захід, діяльність всіх державних органів та посадових осіб – все повинно мати в своїй основі соціальний характер, має враховувати, захищати та забезпечувати права та свободи людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Галашко С. І. Аспекти соціального захисту : вітчизняна проблематика та шляхи її вирішення / С. І. Галашко // Фінансова система України. Збірник наукових праць Національного університету «Острозька академія». – 2011. – Вип. 16. – С. 256–262 .
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – 190 с.

3. Людина і праця // Інформаційний бюлетень Мінпраці та соціальної політики України. – 1994. – № 6.
4. Майовець Є.Й. Дослідження категорій соціального захисту населення в Україні / Є.Й. Майовець, Л.О. Соляк // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. – 2011. – Вип. 21.24. – С. 254–259.
5. Сташків Б. Суб'єкти правовідносин у сфері соціального забезпечення // Право України. – 2003. – № 2. – С. 39– 44.
6. Ярошенко І. С. Становлення права соціального забезпечення в системі європейського права // Зб. наук. праць «Правове регулювання економіки». – 2001. – № 2. – С. 199– 206.
7. http://pidruchniki.com/1045110355901/pravo/administrativno-pravove_regulyuvannya_sferi_sotsialnogo_zahistu_naselennya
8. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>